

троугарски политичари и питање оснивања универзитета у Сарајеву 1913. године“, „Босански сабор и смрт Лава Толстоја“, „Покушај оснивања сталног позоришта у Сарајеву 1913. г.“).

Ова збирка радова оцијењена је у научним круговима као врло корисно издање, а добила је и високо друштвено признање.

Р. Јовановић

ДИМО ВУЈОВИЋ, ГОДИНЕ РАТНЕ

Војноиздавачки завод, Београд 1968.

Крајем прошле године у издању Војноиздавачког завода у Београду, у едицији Ратна прошлост наших народа, изашла је књига Дима Вујовића *Године ратне*. Овим радом мемоарска литература о нашем народноослободилачком рату и револуцији добила је значајан прилог који ће корисно послужити историчарима који се баве проблематиком овог раздобља наше историје. Предмет обраде је активност народноослободилачког покрета у Цетињу и италијанским логорима 1941—1943. године, онако како ју је аутор, као један од актера тог покрета у поменутом срединама, доживио и запамтио. Ради освјежавања и провјеравања својих сјећања аутор је консултовао већи број активиста народноослободилачког покрета са којима је сарађивао, а ослањао се дијелом и на документарну грађу и литературу, „када је“, како сам у предговору књиге каже, „требало боље објаснити ситуацију и догађаје и када је мојим причањима било потребно дати извјестан оквир да би се боље схватала“. То је дало више снаге излагању материје у раду и свакако подигло њену вриједност као својеврсног извора за историјску науку.

Но, ова књига није само извор за историју. Она је у многаме историја, јер дочарава једно вријеме језиком аутентичног казивања о његовим људима и њиховим стремљењима и идеалима. При том не мислимо да је казивање у конкретностима увијек погођено. Напротив, оно у том погледу има и морало је имати недостатака. Али у погледу сликања атмосфере и надахнућа једне генерације оно говори више него богата документа-

рна грађа сама за себе. Кад је о томе ријеч, мора се признати да је и тема за аутора била врло захвална. Цетиње је било један од познатих наших градова-родољуба. Оно је високо држало заставу народноослободилачке борбе за читаво вријеме народноослободилачког рата и револуције. У том погледу овај град је представљао донекле феномен у односу на своју ширу средину, јер није знао за кризе, бар не у оној мјери у којој су се јављале у тој средини, упркос томе што је у њему био центар окупаторских и квислиншких трупа за Црну Гору и што је био на сталном удару непријатељских снага, које су, и поред физичке силе, која је била на њиховој страни, редовно биле принуђене да признају свој пораз у Цетињу.

Бројне активности за народноослободилачки покрет у Цетињу нашле су мјеста у овој књизи. Аутор нам је открио и многе личности које су те активности обављале, у првом реду оне које су биле на истуреним задацима. Пријатно је прочитати имена партизанских обавјештајаца, који су, „постављени“ на одређене дужности у квислиншким командама Крста Поповића или Блажа Ђукановића, крајње одважно и сајвесно достављали објављештења, неки и за дуже од двије године, о раду и плановима квислинга, о њиховим везама с акупаторима и сл., често упознајући одговорне партизанске факторе и с оригиналним непријатељским документима. Њихови извјештаји потписивани су иницијалима „О. С“. Аутор нам је открио ко стоји иза тих иницијала. Ко није знао ко је тако одважно и стрпљиво у окупираном Цетињу

хватао и слагао на папир партизанске радио-вијести сазнаће то из књиге *Године ратне*. Аутор нас још ближе упознаје и с активношћу једног омладинца, народног хероја, који је у јануару 1944. године, заједно са једним омладинцем албанске народности, објешен на Балшића пазару, који се једно вријеме по задатку био „укључио“ у рад четничке омладинске организације и отуда радио на њеном подривању и слао потребна обавјештења. Шифра „Грб крви“, којом су многи извјештаји потписани, сада је јавности откривена.

Пада у очи настојање аутора да своју личност што мање истиче или само онолико колико је неопходно да би се боље објаснили догађаји, а да с друге стране настоји да помене што више осталих личности које су својим радом и улогом коју су имале у народноослободилачком покрету у Цетињу то заслужиле, што читалац прихвата са симпатијом. Разумије се, могућности аутора у овом другом погледу су биле ограничене, и он то у предговору књиге напомиње.

Други дио књиге, који се односи на активност припадника народноослободилачког покрета у ита-

лијанским логорима у Бару и Италији (Колфјорито ди Фолињо). у којима је аутор провео један дио ратног времена, не мање је интересантан. Чак, с обзиром да је аутор у овом дијелу рада био ослобођен помоћи изворне грађе и литературе, чини се да је овај дио текста писан живље и интересатније. Не треба наглашавати колико је писање о активности народноослободилачког покрета у непријатељским логорима корисно за науку, кад се зна да о томе нема расположиве документарне грађе.

На основу свих утисака сматрамо да књига Дима Вујовића, уз напомене које је аутор навео у предговору и ограничења која оваква врста рада претпоставља, врло користан прилог проучавања историје народноослободилачког рата и револуције у Црној Гори и популарно штиво, које се лако и радо чита. Пожељели би смо да се и из пера других актера револуције, поготову оних који су били на истуренијим позицијама, појаве овакве књиге, јер би тиме наше знање о томе преломном и најзначајнијем периоду наше новије историје било потпуније и сигурније.

Буро Вујовић

Др РАДЕ ПЕТРОВИЋ, НАЦИОНАЛНО ПИТАЊЕ У ДАЛМАЦИЈИ У XIX СТОЉЕЊУ

(„Свјетлост“, Сарајево 1968, стр. 474)

Да би могао научно обрадити ово крупно и особито интересатно питање, др Раде Петровић је морао уложити велике напоре прикупљајући податке из бројних домаћих и страних архива, збирки грађе, новина и других публикација.

Национално питање у Далмацији аутор је углавном посматрао као однос између Хрвата и Срба унутар Народне странке, а истраживања је управо зато и усмјерио ка том комплексном питању у периоду 1860—1880. године. Петровић је посебну пажњу посветио изучавању структуре друштвених снага које су носиле овај покрет

да би тако изградио базу за даља научна тумачења. У том циљу он је подобрије обрадио социјалне, национално-политичке и културне предуслове. Главно питање које хрватски народ рјешава у другој половини XIX вијека јесте питање његовог политичког, привредног и културног обједињавања, тј. стапања његових издвојених дјелова у јединствену националну цјелину. У том процесу специфичну и врло важну улогу имала је Далмација. Покретац, организатор и вођа тог процеса била је Народна странка. С обзиром на улогу коју је ова странка имала у процесу формирања модерне хрватске односно